

DISCURS D'EDUARD PUNSET

Qualsevol excusa és bona per pensar que el que convé a una persona no només és convenient, sinó el més convenient. Ens agafem indefectiblement a aquesta excusa per no haver de pensar innovant o canviant d'opinió. És sabut que el cervell recorre a mil estratagemes perquè no ens hagim de donar cops de cap contra la paret. El que li importa no és la recerca de la veritat, sinó sobreuir. I si per fer-ho és millor no pensar o continuar pensant com abans, doncs té una excusa meravellosa per no pensar més.

Tant és així que els últims experiments neurocientífics tendeixen a qüestionar el que ens entossudim a anomenar decisions conscients, ja que ens enuncien que deu segons abans d'optar per una solució, les neurones han decidit el tipus de decisió que prendrem. Sense que nosaltres ho sapiguem. Passa una cosa semblant amb el sistema motor, que opta per un múscul d'una mà o de l'altra, cinc segons abans que l'activem.

«Així que tenia raó quan vaig inscriure a la samarreta del meu grup al Facebook: “Cap de les teves neurones no sap qui ets... ni li importa”» –vaig deixar anar al neurocientífic britànic John Dylan Haynes, reconegut mundialment per les proves de ressonància magnètica i imatges aplicades a l'estudi de l'inconscient.

«Tenies tota la raó del món» –em va respondre.

Davant del pes exorbitant de l'inconscient –tant o més complex que molts processos cognitius considerats conscients–, resulta que estem més desarmats per jutjar-nos a nosaltres mateixos del que ens pensàvem. I no obstant això, ens entossudim a indagar només en nosaltres mateixos, a contemplar minuciosament els nostres intestins i decidir, en vista del que no veiem, si som bons o dolents, si estem predeterminats a l'èxit o al fracàs, si exprisem empatia pel dolor dels altres o si, com els psicòpates, no tenim sentiments; sobretot, els aliens.

Tant ens costa acceptar que estem més ben preparats per jutjar els altres, analitzar el món des de fora i, particularment, el ramat de què formem part, que el significat de l'esclat de les nostres pròpies neurones, al qual sempre arribem tard, quan el tren ja ha passat? Tu ets liberal o socialdemòcrata, Eduard? –em va preguntar un bon amic fa vint anys. «Això ho sabreu els que continueu vius quan els meus àtoms s'hagin descohesionat.»

Aquest discurs parteix de les reflexions sobre una cosa fascinant: el que els passa als altres per dins –i no a les pròpies entranyes, com sol ser el cas. Això és el que em va demanar l'*XL Semanal*, suplement dominical del grup Vocento, el més llegit de tots els setmanals. Durant uns tres anys he parlat amb persones tristes i afigides per aprendre el que elles no sabien: les causes del desamor i els seus efectes; he conversat amb optimistes que no trobaven al voltant seu ningú prou infeliç per qüestionar-se el futur; he intentat suggerir a molta gent que hi havia vida abans de la mort i que ara podíem, si no transformar el món, sí transformar amb paciència el nostre cervell; multitud d'ànimes en pena han constatat amb mi que la felicitat és l'absència de la por, igual que la bellesa és l'absència del dolor.

Sabieu per què el nivell de fluctuacions asimètriques d'una cara amb relació a la mitjana explica més bé que uns llavis molsuts o uns malucs amples la seducció irresistible? És

possible que encara no sapiguem com funcionen els mecanismes d'aprenentatge dels altres?

Com més hi penso més em reafirmo en la convicció que la pregunta més òbvia, la que ens hauríem d'haver fet fa centenars de milers d'anys abans per sobreviure, és saber què els passa als altres per dins. Em paren pel carrer, escolto el seu discurs dissonant de per què són com són sense ser-ho i quedo fascinat que em regalin una altra ocasió d'aprofundir en el perquè les seves neurones no els fan cas.

Van creure primer que els dogmes, encara que exigissin sacrificis humans, podien explicar-ho tot. Després van descobrir que l'ànima era al cervell però que guardava amb zel tots els seus secrets. Finalment, ara esperen amb raó que les ressonàncies magnètiques, aclaridores de les empremtes deixades al cervell per l'expressió dels seus gens i l'experiència individual, els expliquin la veritat: com es pren una decisió, realment?, quins canals utilitzem per emmagatzemar els records a la memòria a llarg termini?, de quina manera gestionem les emocions bàsiques i universals?, planifiquem els trenta anys de vida redundant que ens regala l'allargament de l'esperança de vida? i, sobretot, per què haurien de disminuir contra tota evidència els índexs de violència al planeta i augmentar els d'altruisme?

Quan hagi acabat de llegir aquest discurs, s'hauran suggerit nous camins a l'orient que, molt probablement, l'induiran a canviar d'opinió i de vida. Sabrà explorar més bé les grans incerteses que suposadament l'assetgen. Quins són aquests camins?

Primer, que estem programats, és cert, genèticament i cerebralment però *programats per ser únics* perquè ens havíem oblidat de l'impacte neuronal de l'experiència individual. Podem transformar el nostre cervell.

Segon, que la *felicitat és a la sala d'espera de la felicitat* i que, per tant, no hauríem de menystenir el benestar amagat en els sovint llargs itineraris que ens hi poden portar.

Tercer, que si la felicitat també és l'absència de por és igual de cert que *la bellesa és l'absència del dolor*; el que delata un rostre o un esdeveniment bell és que el metabolisme d'aquell organisme o estructura funciona adequadament, d'acord amb les lleis físiques de la simetria.

La gent del carrer queda sorpresa i agradablement agraïda quan junts intuïm una cosa que no hauríem d'haver oblidat mai: *hi ha vida abans de la mort* i semblaria lògic que aquest pensament fos el que presidís les seves accions, en lloc de continuar scrutant només si hi ha vida, únicament, després de la mort.

Cinquè, que *el cervell, lluny de buscar la veritat, el que vol és sobreviure*; i per això qualsevol dissonància amb el que hi ha establert genera una repulsa inicial. Enfrontat a una opinió diferent, no només la repudia, sinó que s'inhibeix per ni tan sols considerar-la. Fer el contrari l'obligaria a reconsiderar tot el seu plantejament defensiu.

Sisè, que no és correcte intentar definir la intel·ligència com s'ha fet fins ara: els homínids eren intel·ligents i la resta d'animals no. Ara resulta que *poden existir organismes intel·ligents en la resta dels animals, i humans que no ho són*.

Tot depèn si compleixen, simultàniament, tres condicions: flexibilitat de criteri que els permeti canviar d'opinió, capacitat per dissenyar representacions mentals que els permetin predir el que passarà i, finalment, si són innovadors o no.

Setè, que l'important per *innovar* no és tant la disponibilitat de recursos com el coneixement necessari per progressar. Hem estat acostumats durant els anys del miracle econòmic al fet que bastava aportar més recursos per superar dificultats, oblidant que *el futur no dependrà tant de la quantitat de recursos com de la tecnologia i del coneixement*.

Vuitè, que el sistema educatiu que va donar feina a les generacions anteriors ara és incapàc de facilitar-ne als joves si no estan dotats de les noves competències per obrir-se camí: *la capacitat de concentració, la vocació de resoldre problemes, la voluntat de treballar en equip, desenvolupar la intel·ligència social i aprendre, per fi, a gestionar les emocions*.

Novè, que *el cervell té sexe* i que els homes –al contrari de les dones– arriben a la pubertat més tard i es comporten tota la vida com si tinguessin dotze anys; en elles, el comportament infantil desapareix amb l'edat mentre que en ells perdura tota la vida. El menys important és la diferència del sistema límbic.

Desè, que ara sabem, després de nombroses megaenquestes i experiments científics, les dimensions de la felicitat sense les quals és molt difícil que, de mitjana, es doni en els humans: *relacions personals, control de la pròpia vida, saber submergir-se en el flux de la vida i gaudir-ne*. Les altres dimensions només mostren certa correlació amb la felicitat en determinades condicions, com els nivells de renda, l'educació o la capacitat de resoldre problemes.

Onzè, que ningú no pretengui sustentar l'harmonia en la parella, reformar el sistema educatiu i gestionar el món de les empreses sense *conciliar entreteniment i coneixement*. Sense fusionar en el món modern els dos conceptes tradicionalment antagònics no funcionarà ni la parella, ni l'educació ni la vida corporativa.

Finalment, que el col·lapse de les prestacions sanitàries, educatives i de seguretat ciutadana, arran de la universalització necessària d'aquestes prestacions, en un món cada vegada més globalitzat, només podrà abordar-se amb èxit des de supòsits radicalment nous de les polítiques de prevenció. En lloc d'aportar més recursos per fer front a les creixents demandes de prestacions, *la solució passa per posar en marxa politiques preventives que minvin les demandes ulteriors*.

DISCURSO PARA EL ACTO DE INVESTIDURA DE DOCTOR HONORIS CAUSA EN LA UNIVERSIDAD DE LES ILLES BALEARS, EL DIA 9 DE FEBRERO DE 2011.

Cualquier excusa es buena para pensar que lo que conviene a una persona no sólo es conveniente, sino lo más conveniente. Nos agarramos indefectiblemente a esa excusa para no tener que pensar innovando o cambiando de opinión. Es sabido que el cerebro recurre a mil trickeyuelas para que no nos demos con la cabeza en la pared. Lo que le importa no es la búsqueda de la verdad sino sobrevivir. Y si para ello es mejor no pensar o seguir pensando como antes, pues tiene una excusa maravillosa para no pensar más.

Tan es así, que los últimos experimentos neurocientíficos tienden a cuestionar lo que nos empeñamos en llamar decisiones conscientes, al enunciarnos que diez segundos antes de optar por una solución, han decidido las neuronas el tipo de decisión que vamos a tomar. Sin que nosotros lo sepamos. Algo parecido ocurre con nuestro sistema motor que opta por un músculo de una mano u otra, cinco segundos antes de que lo activemos.

«Entonces tuve razón de inscribir en la camiseta de mi grupo en Facebook “ninguna de tus neuronas sabe quién eres... ni le importa”» —le solté al neurocientífico británico John Dylan Haynes, reconocido mundialmente por sus pruebas de resonancia magnética e imagen aplicadas al estudio del inconsciente.

«Tenías toda la razón del mundo» —fue su respuesta.

A la luz del peso exorbitante del inconsciente —tanto o más complejo que muchos procesos cognitivos considerados conscientes—, resulta que estamos más desarmados para enjuiciarnos a nosotros mismos de lo que pensábamos. Y no obstante, nos empeñamos en escudriñarnos sólo a nosotros mismos, en contemplar minuciosamente nuestros intestinos y

decidir, a la luz de lo que no vemos, si somos buenos o malos, si estamos predeterminados al éxito o al fracaso, si expresamos empatía hacia el dolor de los demás o si como los psicópatas no tenemos sentimientos; sobre todo, los ajenos.

¿Tanto nos cuesta aceptar que estamos mejor preparados para enjuiciar a los demás, analizar el mundo de afuera y, particularmente, a la manada de la que formamos parte, que al significado del estallido de nuestras propias neuronas al que siempre llegamos tarde, a toro pasado? ¿Tú eres liberal o socialdemócrata, Eduard? —me preguntó un gran amigo hace veinte años—. «Eso lo sabréis los que sigáis vivos cuando mis átomos se hayan descohesionado.»

Este discurso parte de las reflexiones sobre algo fascinante: lo que les pasa a los demás por dentro —en modo alguno en las propias entrañas, como suele ser el caso—. Eso es lo que me pidió el *XLSemanal*, suplemento dominical del grupo Vocento, el más leído de todos los semanales. Durante unos tres años he hablado con los tristes y apesadumbrados para aprender lo que ellos no sabían: las causas del desamor y sus efectos; he conversado con los optimistas que no encontraban a su alrededor nadie lo suficientemente infeliz para cuestionar su futuro; he intentado sugerir a muchos que había vida antes de la muerte y que ahora podíamos, sino transformar el mundo, sí transformar con paciencia nuestro cerebro; multitud de almas en pena han constatado conmigo que la felicidad es la ausencia del miedo al igual que la belleza es la ausencia del dolor.

¿Sabía el lector porqué el nivel de fluctuaciones asimétricas de una cara con relación al promedio explica mejor que unos labios gruesos o unas caderas anchas la seducción irresistible? ¿Será posible que no sepamos todavía como funcionan los mecanismos de aprendizaje de los demás?

Cuanto más lo pienso más me reafirmo en la convicción de que la pregunta más obvia, la que nos deberíamos haber hecho hace centenares de miles de años antes para sobrevivir, es la de saber

qué les pasa a los demás por dentro. Me paran en la calle, escucho su discurso disonante relativo a porqué son como son sin serlo y me quedo fascinado de que me regalen otra ocasión de profundizar porqué sus neuronas no les hacen caso.

Creyeron primero que los dogmas, aunque exigieran sacrificios humanos, podían explicarlo todo. Después descubrieron que el alma estaba en el cerebro pero que guardaba celosamente todos sus secretos. Por último, ahora están con razón a la espera de que las resonancias magnéticas, clarificadoras de las huellas dejadas en el cerebro por la expresión de sus genes y la experiencia individual, les cuenten la verdad: ¿cómo se toma una decisión, realmente?, ¿qué canales utilizamos para almacenar los recuerdos en la memoria a largo plazo?, ¿de qué manera gestionamos nuestras emociones básicas y universales?, ¿planificamos los treinta años de vida redundante que nos regala el alargamiento de la esperanza de vida? y, sobre todo, ¿porqué van a disminuir contra toda evidencia los índices de violencia en el planeta y aumentar los de altruismo?

Cuando haya concluido mi lectura de este discurso al oyente se le habrán sugerido nuevos caminos que, muy probablemente, le induzcan a cambiar de opinión y de vida. Sabrá explorar mejor las grandes incertidumbres que supuestamente le acosan. ¿Cuáles son esos caminos?

Primero, que estamos programados, es cierto, genética y cerebralmente pero *programados para ser únicos* porque nos habíamos olvidado del impacto neuronal de la experiencia individual. Podemos transformar nuestro cerebro.

Segundo, que la *felicidad está en la sala de espera de la felicidad* y que no debiéramos, por lo tanto, menospreciar el bienestar escondido en los a menudo largos itinerarios que conducen a ella.

Tercero, que si la felicidad es también la ausencia del miedo tan verdad es que *la belleza es la ausencia del dolor*; lo que delata un rostro o un acontecimiento bello es que el metabolismo de aquel

organismo o estructura funciona adecuadamente, de acuerdo con las leyes físicas de la simetría.

La gente de la calle queda sorprendida y agradablemente reconocida cuando juntos intuimos algo que no debiéramos haber olvidado nunca: *hay vida antes de la muerte* y parecería lógico que este pensamiento fuera el que presidiera sus acciones, en lugar de seguir escrutando sólo si hay vida, únicamente, después de la muerte.

Quinto, que *el cerebro lejos de buscar la verdad lo que quiere es sobrevivir*; de ahí que cualquier disonancia con lo establecido genere su repulsa inicial. Enfrentado a una opinión distinta no sólo la repudia sino que se inhibe para ni siquiera considerarla. Lo contrario le obligaría a reconsiderar todo su planteamiento defensivo.

Sexto, que no es correcto intentar definir la inteligencia como se ha venido haciendo hasta ahora: los homínidos lo eran y el resto de los animales no. Ahora resulta que *pueden existir organismos inteligentes en el resto de los animales, y humanos que no lo son*. Todo depende si se dan en ellos, simultáneamente, tres condiciones: flexibilidad de criterio que les permita cambiar de opinión, capacidad para diseñar representaciones mentales que les permiten predecir lo que va a ocurrir y, finalmente, si son o no innovadores.

Séptimo, que lo importante para **innovar** no es tanto la disponibilidad de recursos como del conocimiento necesario para progresar. Hemos estado acostumbrados en los años del milagro económico a que bastaba aportar más recursos para superar dificultades, olvidando que *el futuro no dependerá tanto de la cantidad de recursos como de la tecnología y del conocimiento*.

Octavo, que el sistema educativo que dio trabajo a las generaciones anteriores ahora es incapaz de facilitarlo a los jóvenes si no están dotados de las nuevas competencias para abrirse camino: *la capacidad de concentración, la vocación de*

solventar problemas, la voluntad de trabajar en equipo, desarrollar la inteligencia social y aprender, por fin, a gestionar sus emociones.

Noveno, que *el cerebro tiene sexo* y que los varones —al contrario de las hembras— irrumpen en la pubertad más tarde y se comportan toda la vida como si tuvieran doce años; en ellas, el comportamiento infantil desaparece con la edad mientras que en ellos perdura toda la vida. Lo de menos es la diferencia de su sistema límbico.

Décimo, que ahora sabemos tras numerosas mega-encuestas y experimentos científicos las dimensiones de la felicidad sin las cuales es muy difícil que, en promedio, se dé en los humanos: *relaciones personales, control de su propia vida, saber sumergirse y disfrutar del flujo de la vida*. Las otras dimensiones sólo muestran cierta correlación con la felicidad en determinadas condiciones como los niveles de renta, la educación o la capacidad de resolver problemas.

Undécimo, que nadie pretenda sustentar la armonía en la pareja, reformar el sistema educativo y gestionar el mundo de las empresas sin *conciliar entretenimiento y conocimiento*. Sin fusionar en el mundo moderno los dos conceptos tradicionalmente antagónicos no funcionará ni la pareja, ni la educación ni la vida corporativa.

Por último, que el colapso de las prestaciones sanitarias, educativas y de seguridad ciudadana, a raíz de la necesaria universalización de dichas prestaciones, en un mundo cada vez más globalizado, sólo podrá abordarse con éxito desde supuestos radicalmente nuevos de las políticas de prevención. En lugar de aportar más recursos para hacer frente a las crecientes demandas de prestaciones, *la solución pasa por la puesta en pie de políticas preventivas que mermen las demandas ulteriores*.